

I

Een halfuur geleden heb ik voor het laatst de vliegtuigen gehoord. Ze zijn op grote hoogte schuin de rivier overgestoken en daarna is hun zware gebrom weggestorven in het oosten. Nu is het weer stil, op de geluiden na die horen bij een winternacht aan het water. Onrustige wind. Golven die tegen de palen van de steiger slaan. Geen vogels. Nergens plotseling gesnater. Wel, ergens achter me aan de kade, soms het klapperen van een slecht gesloten raam. Ik sta alleen op de laatste steiger, waarvan het hout zwart is van vocht en spekglad, en ik kijk aandachtig naar het water. Aan de overkant van de rivier ligt de stad, met verduisterde vensters, doelloze tramrails, boomloze straten. Ik kijk naar de overkant, maar ik zie hem bijna al niet meer.

Even heb ik me voorgesteld hoe het zou zijn om mee te vliegen naar het oosten. Ik heb me verbeeld hoe het in de kleine ruimte van de cockpit is, waar mannen in leren jassen zwijgend hun werk doen. Aan een enkel gebaar hebben ze genoeg om elkaar te begrijpen. Er is alleen het schijnsel van een paar controlelampjes, groen en blauw. Een verlichte wijzerplaat. Misschien het gloeien van een sigaret. Toen dacht ik aan de immense ruimte onder de

buik van het toestel, hoe de kiel zijn weg zoekt in de ijle lucht, zonder houvast, door niets gedragen, en het begon me te duizelen. Ik dacht aan de afstand tussen de mannen en hun doel en aan wat er klein en onzichtbaar onder hen door gleed intussen: de polders, de heide en de bossen, de boerderijen onder hun diepe daken, de kouwelijk bijeengegroepte huizen in de dorpen, de steden met hun fabrieken en daaromheen de grauwe straten waar nu overal mensen bijeenzitten achter hetzelfde zwarte papier tegen de ruiten. Ik dacht aan de meren, de vaarten, de kanalen, de sloten en de rivieren. Ik dacht vooral aan al het water omdat het water, zilverig, als eerste wakker is wanneer het dag wordt en het leven weer begint.

Aan de overkant van de rivier ligt de stad. Ik zie haar niet, maar het is of ik kan voelen hoe zij zwaar en angstig ademt. Als een groot dier dat te lang in winterslaap heeft gelegen en, stinkend, veel te mager, zich afvraagt of het ooit nog wakker wordt. Zelfs de brug kan ik van hier maar amper zien, de brug met zijn sierlijke lantarens die de edelstenenbuurt verbindt met de statige huizen aan de kade achter mij. Ik huiver in mijn regenjas. Ik ga zitten. Ik sluit mijn ogen. Natte sneeuw slaat in mijn gezicht.

Maar wanneer ik achterover ga liggen en mij uitstrek voel ik opeens weer het warme hout in mijn rug en tegen de achterkant van mijn benen, alsof die warmte daar al die jaren op mij is blijven wachten. En dan is het ook weer zomer en zie ik boven mij een bijna wolkenloze, stralendblauwe hemel, een koepel van lucht die strak over de rivier, de stad en het land is gespannen. De hele dag al heeft de zon de planken van de steiger verwarmd tot ze doorstoofd zijn, lichtgrijs, bijna wit, en gloeiend.

In een oogwenk droogt de zon ook mijn bezwete gezicht, zodat er alleen zout achterblijft, dat korrelig aanvoelt op mijn huid.

De steiger is eigenlijk een vlot dat met metalen ringen aan een aantal palen langs het botenhuis is vastgemaakt, zodat hij omhoog en omlaag kan schuiven met de waterstand in de rivier. Langzaam deint hij mee met de golven van de middag, bijna niet merkbaar, behalve als je, zoals ik, loom achteroverligt en wegzweeft op je vermoeidheid en niet meer weet waar je lichaam eindigt en waar het begin is van het hout, het water en de lucht. In de verte hoor ik David roepen.

Ik antwoord niet.

Ik doe mijn ogen dicht.

Wanneer ik ze weer opendoe, is hij achter mij komen staan. Ik kijk omhoog langs zijn benen, die stevig zijn en donker behaard, ik zie dat hij zijn hemd heeft uitgetrokken en om zijn schouders heeft gelegd.

‘Uitgeteld?’

Ik kan zijn gezicht niet goed zien, maar ik weet hoe hij hierbij kijkt. Spottend. Vriendelijk en spottend. Zo kijkt hij eigenlijk altijd. Hij heeft het gezicht en het lichaam van iemand die bij zijn geboorte niet alleen een leven, maar meteen ook de hele wereld cadeau heeft gekregen. Daarom treedt hij ons, de anderen, zo rustig tegemoet, met vriendelijkheid en spot.

‘Kapot? Te veel geweest?’

Ik zeg niets en ga ook niet in op de hand die me wordt toegestoken om me overeind te helpen. Ik ben geen invalide, allesbehalve. Ik rol op mijn zij en kom in een snelle, soepele beweging naast hem staan. Wanneer ik sta ben ik even groot als hij. Niet zo stevig. Niet zo rustig. Maar wel net zo lang.

Nu zie ik dat hij ook moe is. Zweet loopt nog steeds in stralen van onder zijn zwarte krullen, langs zijn neus, tot in zijn mond. Hij grijnst en veegt het weg met zijn opgerolde hemd. Voor het eerst durf ik te denken dat hij niet alleen mijn partner is, maar meer dan dat, misschien wel een vriend. We hebben zwaar getraind. Onder de felle zon, onder de strakke hemel hebben we zo hard als we konden over de rivier gevaren. Even verder aan het vlot ligt de lege boot, de koperen dollen schieten vuur, de riemen zijn kruislings over elkaar geslagen. We tillen de boot uit het water. We trekken een doek over de cederhouten huid om hem af te drogen, brengen 'm naar binnen en gaan de riemen halen. En dan, terwijl we samen weer naar de loods lopen, ieder een riem in de hand, slaat David heel even een arm om mijn schouder. Niet vriendelijk, maar vriendschappelijk. Niet spottend, maar gemeend. Ik ben zo moe. Ik knijp in het harde hout van de riem en voel mijn spieren zich nog één keer spannen. Er golft een diep geluksgevoel door mijn handen, mijn armen, mijn schouders, mijn borst en mijn benen. Ik ben moe en gelukkig.

Geluk? Daarover hoor je niet te spreken. Een woord te veel en het is al lachwekkend. Twee woorden en het is verdwenen, weg. En toch voelt het niet breekbaar aan, het geluk van deze zomer. Het is van vlees en spieren, van zon en hout, van water en steen. Je kunt het vastpakken en er je hoofd op leggen. Ik houd het uren in mijn hand en het gaat niet weg.

En ook nu nog houd ik die zomer vast, niet alleen in mijn gedachten maar met heel mijn lichaam, van mijn verstijfde vingers tot aan mijn tenen. Die zomer dat de rivier van ons was en ook het botenhuis, de stad, de weilanden en het riet langs het water. Geluk bestaat alleen

als je het aan kunt raken en ik hield het vast, ik houd hem nog steeds vast, die zomer van 1939, nu, hier, van nacht. Ik hoor het zachte spreken van het water en diep in mijn botten voel ik nog steeds de warmte van het plankier.

Mijn eerste herinnering aan de rivier bestaat vooral uit licht en ruimte. Ik zie mijzelf en mijn vader door de straten lopen van onze buurt, door de Topaasstraat, langs het plein met het badhuis en dan de brede Smaragdstraat in die niet overging in een andere straat maar uitmondde in de brede weg langs de rivier en dus in een zee van zonlicht waarin bomen ruisten en vlaggen wapperden en een grote mensenmenigte op de been was waarvan het rumoer de ruimte niet vulde maar uitwaaierde naar alle kanten, het water over en de hemel tegemoet.

Ik moet twee of drie jaar zijn geweest, niet veel ouder, want ik zat op de schouders van mijn vader en mijn vader is klein en tenger en niet sterk. Ik denk dat er een regatta of een ander waterfeest plaatsvond waar hij me mee naartoe had genomen, want in mijn herinnering is de rivier een tapijt van zilveren golfjes met daarop ontelbare grote en kleine schepen.

Ik heb sindsdien nog veel van die feestelijke dagen meegemaakt en hoewel ze wel eens zeggen dat een eerste indruk altijd de sterkste is, ben ik me er niet van bewust dat de vreugde om zo'n feest op de rivier minder is geworden. Eerder is het een liefde op het eerste gezicht geweest die daarna alleen maar dieper en heviger werd. Ook later genoot ik wanneer het water zich op een vrije dag vulde met plezierjachten, kruisers, pieremachochels, vletjes, schouwen en tjalken, platboomde groenteschuiten van ijzer en van hout, elegante overnaadse

wherry's, sleepboten en wat er al niet meer kan drijven en varen, allemaal versierd en afgeladen met vrolijke mensen die lachen en roepen om niets, omdat de zon schijnt en ze kunnen staan en zitten zonder vaste bodem onder hun voeten, om de pure vreugde van een mooie, nutteloze dag op de rivier. Ik heb de rivier ook leren kennen in lege momenten, onder jagende wolken, met golven die elkaar te lijf gaan en ervoor zorgen dat zelfs het stevigste schip zich alleen en afhankelijk voelt, in de winter vlak voor het water ijs wordt, in de herfst, in de verraderlijke lente, tijdens een zomerregen wanneer het water plotseling uit zijn loomheid wordt gegeseld en pokdalig wordt door een onverwachte bui aan het einde van de dag – en van al die gezichten ben ik gaan houden. De rivier heeft mij geleerd wat het is om te bewegen en dat bewegen leven is. Klinkt dat overdreven? Misschien is het dat ook wel. Maar zo voel ik het nu eenmaal, en niet anders.

Op die eerste dag dat ik bewust het water zag moet ik al iets van zijn bijzondere macht hebben gevoeld. Of misschien heb ik van die dag de eerste keer gemaakt omdat ik inmiddels de afloop van de geschiedenis ken. Hoe het ook zij, naast de kleuren en de schittering herinner ik mij nog één beeld in het bijzonder, dat een onuitwisbare indruk op mij heeft gemaakt.

De middag liep op zijn einde, het was al stiller geworden op de rivier en in de straten eromheen. We waren de kade langsgelopen en de trappen opgeklommen van de brug met de gietijzeren lantarens, de brug die groots en statig de herenhuizen aan de stille kant van het water met de stad verbindt. Halverwege die brug bleven we staan. Mijn vader tilde mij van zijn schouder en liet mij over de leuning naar beneden kijken.

Van zo dichtbij was het water niet zilverkleurig maar grijsblauw en groen. Juist op het moment dat ik mij ver vooroverboog en mijn vader me onder mijn oksels terug probeerde te trekken, schoot uit het bruggengat onder onze voeten een spitse punt van koper tevoorschijn, gevolgd door een bijna even ranke boeg bedekt met zilverwitte stof. Er was geen tijd om van die eerste verbazing te bekomen want het taf werd gevolgd door de eerste, de tweede, de derde van in totaal acht mannen die als een kralensnoer onder de brug werden uitgetrokken, of beter: zichzelf voorttrokken, rijdend en glijdend, scharend en links en rechts voor zich reikend terwijl ze met hun lange riemen het water pakten, van zich wegduwden en weer loslieten, acht mannen in witte hemden en in een perfecte cadans, gevolgd door een kleine stuurman in een blauw jasje met een koperen toeter voor zijn mond, als de punt onder een lang uitroepteken. Het was voorbij in een paar seconden, maar zolang ik kon staarde ik de roeiers na, en niet alleen de roeiers maar ook het spoor dat ze onder de brug uit achter zich aantrokken, een spoor van lijnen en van kolken, daar waar de riemen met kracht het water hadden gepakt, als voetafdrukken die op het moment dat ze gezet werden ook alweer begonnen om zichzelf uit te vagen, waarbij ze eerst nog langzaam overgingen in elkaar.

Ik weet niet wat op dat moment de meeste indruk op mij maakte, de soepele manier waarop de mannen met elkaar bewogen of de beweging die ze veroorzaakten in de rivier.

Ik weet alleen dat ik mijn adem heb ingehouden, want als ik eraan terugdenk doe ik dat nog.

Mijn vader was klein en tenger en niet sterk. Het duurde niet lang tot ik dat beseftte. Met spierkracht had dat inzicht overigens niets te maken. Ieder kind heeft vertrouwen in de macht van zijn vader zolang hij in staat is om tussen hem en de wereld te staan. Maar nog voor ik over dat soort dingen kon nadenken, laat staan praten, moet ik hebben aangevoeld dat mijn vader zich maar ternauwernood staande hield in die wereld. Ik zag het aan de schichtige manier waarop hij iedere ochtend het huis verliet in het donkergrijze uniform van de tram-maatschappij – mijn vader moet de enige man ter wereld zijn geweest die door het dragen van een uniform geen macht en gezag verkreeg, maar nog meer angst en machteloosheid uitstraalde, alsof iedereen nu pas goed kon zien dat hij zijn kleding ophield als een schild. En ook had het te maken met de manier waarop hij iedere avond weer thuiskwam, als een dier dat blij is dat het zijn hol heeft bereikt maar het nog nauwelijks kan geloven. Zo behandelde mijn moeder hem ook. Zacht mompelend en weeklagend omringde zij met haar zorgen de stoel waarin hij was neergezonken. Ze schonk een kopje thee of cichorei, ze maakte zijn boord los, ze sjouwde met een teiltje water voor zijn knobbelige voeten.

Ik heb mijn vader nooit veracht om wie hij was, ik weet zelfs zeker dat ik van hem heb gehouden. Eerst omdat er een tijd, een korte tijd is geweest dat hij mij wel degelijk op kon tillen en op zijn schouders mee naar buiten heeft kunnen nemen, en later omdat ik zag dat hij voor zichzelf al zoveel moed moest opbrengen om zichzelf daarbuiten overeind te houden, dat er werkelijk niets overschoot voor kind en vrouw. Ik begreep al jong dat ik op mijzelf aangewezen was. Ik ben er een stille, in

zichzelf gekeerde jongen door geworden, die zijn eigen spelletjes bedacht tussen de meubels en de kleden van de etagewoning en alleen kon winnen en verliezen van zichzelf. Later een ernstige en plichtsgetrouwe scholier, die door zijn onvermogen om het hoogste woord te voeren door de anderen soms zelfs beschouwd werd als achterbaks. Het enige kind tussen twee ouders die hun handen vol hadden aan zichzelf in een smal en donker huis.

Voor mijn ouders moet dat huis met zijn bizarre erkers en zijn ramen nauwelijks groter dan schietgaten de vervulling van een droomwens zijn geweest. Ze waren de eerste bewoners, het cement was nog niet droog in de voegen toen ze achter hun eenvoudige meubels aan de trap op liepen. Niet de nieuwe straat was belangrijk voor hen, niet de buurt en zeker niet de burens, die allemaal nieuw en onbekend waren voor elkaar, maar die al vanaf de eerste dag bezig waren met begroetingen, ontmoetingen, visites, verhalen, wederzijdse diensten, met het inrichten van hun leven zodat het leefbaar werd en vrolijk en de moeite waard. Mijn ouders onttrokken zich zoveel als het ging aan ieder sociaal verkeer. Het waren niet de mensen, het was het huis zelf waar ze geborgenheid en geluk van verwachtten, het dak, de plafonds, de muren, kalk en steen. Ik weet zeker dat ze het die eerste keer betreden hebben met het vaste voornemen te vergroeiën met iedere hoek en iedere plint, zodat het niet alleen maatschappelijk maar ook biologisch onmogelijk zou zijn hen er ooit weer uit te slepen. Voor hen was het een voordeel dat het huis donker was en benauwd, want het moest zo min mogelijk lijken op de rest van de wereld.

Onze buurt was bedacht in de crisisjaren door de sterke mannen van de stad, sociaal bewogen aartsvaders die het als een heilige plicht beschouwden om de bevolking een dak en solide muren te geven. Maar hoogstens in theorie erkenden ze het recht van dat volk op huisvesting naar eigen wens en smaak. Anders hadden ze ons wel licht gegeven, ruimte en grote ramen in plaats van de bewoners te onderwerpen aan een geometrisch zuiver stratenplan, een volgorde van pleinen, winkels, badhuizen en portieken die maar op één manier kon worden doorlopen en een indeling van de woningen die zo dwingend was dat er nog geen stoel op een plek geplaatst kon worden die door de bestuurders maatschappelijk onverantwoord werd geacht, laat staan een tafel of een bank.

Alleen in de gevelrijen verschilden de straten van elkaar. Sommige golfd en mondden uit in strenge rechte hoeken, andere waren recht maar kwamen samen in reeksen ronde torens, gekroond met kantelen, gesierd door robuuste beelden, alsof de Middeleeuwen even op bezoek waren geweest. De bakstenen waren in de vreemdste vormen gelegd om een boeiend spel van lijnen en vormen te creëren, niet ten behoeve van de afzonderlijke huizen of hun bewoners, maar als onderdeel en tot voordeel van het geheel, de straat, de wijk, de esthetiek. Dakpannen, raamkozijnen, goten, deuren, trappen, ja zelfs de nummers van de huizen leken in de eerste plaats bedoeld als ornament. Ze waren niet van ons en zouden dat ook nooit worden, wij mochten er alleen maar achter wonen.

Mijn ouders waren de ideale bewoners voor deze nieuwe buurt. Burgers die oprecht gelukkig waren met de weldaad die hun door de overheden werd verleend.